

SLOVENSKI IZOBRAŽENCI NA HRVAŠKEM PO LETU 1868¹: IVAN STEKLASA (1846–1921)

Irena Gantar Godina*

COBISS 1.01

IZVLEČEK

Slovenski izobraženci na Hrvaškem po letu 1868: Ivan Steklasa (1846–1921)

Prispevek govori o slovenskem zgodovinarju, geografu in slavistu, ki zaradi svojega političnega prepričanja ni mogel dobiti službe v Sloveniji. Zaposliti se je moral na Hrvaškem, kjer je poleg pedagoškega dela pisal učbenike za hrvaške srednje šole, pisal zgodovinske razprave, pisal članke za slovenske časopise in revije ter prevajal zgodovinske razprave, predvsem ruskih avtorjev. V času 1. svetovne vojne se je vrnil v domovino, Šentrupert, kjer je z delom nadaljeval vse do smrti.

KLJUČNE BESEDE: intelektualec-izseljenec, gimnazijski profesor, Hrvaška, južnoslovanstvo, rusofilstvo.

ABSTRACT

Slovene Intellectuals in Croatia after 1868: Ivan Steklasa (1846–1921)

Ivan Steklasa, a historian, geographer, and Slavist was yet another Slovene intellectual who – on account of his political convictions – had to seek employment outside his homeland. He found a job in Croatia, where he stayed all up to 1917 when he returned home, to Šentrupert. Beside his work as a gymnasium professor he wrote school-books for Croatian schools, published numerous articles on history, sent articles to Slovene newspapers and journals and was a translator of numerous historical essays, mainly of Russian authors.

KEY WORDS: intellectual-emigrant, gymnasium professor, Croatia, South-Slavism, Rusophilism.

V času, ko se je Hrvaška z Ogrsko pogajala o svojem statusu, je na Hrvaškem še vedno primanjkovalo izobraženih kadrov, posebej v šolstvu. Slovenci so tako še vedno imeli veliko možnosti za zaposlitev v sosednji državi, čeprav so se z dualistično ureditvijo (tudi) zanje razmere na Hrvaškem spremenile. Predvsem je od leta 1868 opazno upadlo zaposlovanje izobraženih Slovencev – tudi zato, ker je delo na Hrva-

* Irena Gantar Godina, PhD, historian, Institute for Slovenian Emigration Studies Scientific Research Center of Slovenian Academy of Sciences and Arts, e-pošta: IrenaGG@zrc-sazu.si, Irena.Gantar-Godina@guest.arnes.si

¹ Gl. tudi Em. Lilek, *Slovenski v tujini službujoči šolniki, II. del: Slovenski šolniki v današnji Jugoslaviji izven Bosne in Hercegovine, na Bolgarskem in v Srbiji*, V samozaložbi, Celje, 1933

škem zanje pomenilo, da so se zaposlili v drugi državi oziroma državni polovici, v bistveno drugačnem državnem in političnem okolju. Hkrati je k zmanjševanju števila slovenskih izobražencev na Hrvaškem veliko pripomogla tudi spremenjena avstrijska državna politika: na eni strani se ni več ukvarjala s premeščanjem uradništva, na drugi pa je s poudarjanjem gospodarskega razvoja potrebovala več različnih strokovnjakov v »svoji«, avstrijski polovici.

Na prvi pogled bi bilo mogoče reči, da je večina Slovencev po letu 1868 odhajala na delo na Hrvaško povsem prostovoljno, oziroma po lastnih željah. To je zlasti veljalo za tisti, ki so na Hrvaškem obiskovali tudi srednjo šolo, in za Slovenci iz krajev, ki so bili Hrvaški blizu. Nekatera pričevanja dokazujejo tudi nasprotno, tj., da so na Slovenskem tudi po letu 1868 težko našli zaposlitev izobraženci, ki jih je oblast »zabeležila« kot »preveč« narodno zavedne; najbolj moteči so bili panslavisti in izobraženci, ki so se navduševali za južnoslovanstvo.

Med take lahko štejemo zgodovinarja, geografa in slavista Ivana Steklasa, ki je kot eden redkih zapustil zanimivo pričevanje o svojem življenju in bivanju na Hrvaškem. Steklasa je lep primer »prisilno-prostovoljnega« izseljenca, torej izseljenca, ki je bil prisiljen iskati službo zunaj svoje domovine, izbral pa je Hrvaško.

Zgodovinar, geograf in slavist Ivan Steklasa se je rodil leta 1846 v Šentrupertu. Srednjo šolo je obiskoval v Novem mestu, kjer se je, kot je zapisal, v normalki, v »tedanji ponemčevalnici naučil toliko nemščine ...«,² da se je leta 1859 lahko vpisal na novomeško gimnazijo in leta 1867 maturiral. Na očetovo željo, da bi študiral bogoslovje, se je Ivan zares želel vpisati na ljubljansko duhovno semenišče, vendar so ga po zaslugi tedanjega ljubljanskega škofa Jerneja Vidmarja,³ ki je izjavil, kot je zapisal Steklasa, da »nima pravega zaupanja v dijake novomeške gimnazije ...«,⁴ odklonili. Zato se je vpisal na filozofsko fakulteto v Gradcu, na študij zgodovine, geografije in slavistike, kjer je tedaj predaval le nekaj let starejši dr. Gregor Krek.⁵

Po končanem študiju, podobno kot tedaj mnogi Slovenci, tudi Steklasa ni mogel dobiti ustrezne zaposlitve na Slovenskem. Leta 1871 je nekaj časa služboval kot domači učitelj pri grofu Josipu Barbu na Rakovniku. Tam je, »dasi je bilo življenje v grofovskem dvorcu ugodno, vendar le predvsem mislil na svojo bodočnost ...«,⁶ službo je sprva iskal na domačih srednjih šolah, toda »odbit sem bil povsodi ... Za odločne Slovence pod takratno Strehmayerjevo upravo ni bilo mesta na Slovenskem, posebno ne za mene, ker sem bil zapisan v črnih bukvah radi nekega političnega dogodka v Novem mestu spomladi 1867 ...«,⁷ Zato se je odločil, da se zaposli »na tujem«. Ena

² Rokopis *Avtobiografija Ivana Steklase*, ki ga hrani Inštitut za kulturno zgodovino ZRC SAZU; v nadaljnjem besedilu *AIS*. Rokopis obsega 5 neoštevilčenih strani.

³ Dr. Marjan Smolik, *Vidmar (Widmer) Jernej*, SBL, 13. zvezek, Ljubljana 1982, str. 443–444.

⁴ *AIS*, str. 1

⁵ Janko Polec, *Gregor Krek*, Akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana 1943, str. 201–238; Janez Dolenc, *Naš rojak in slavist dr. Gregor Krek*, Loški razgledi, 27, 1990, str. 103–111.

⁶ *AIS*, str. 1

⁷ *Ibid.*

od možnosti je bila tudi Rusija, kamor ga je vabil bivši sošolec M. Kramarič; čeprav je znal rusko, se za to pot ni mogel odločiti. Raje je izbral Hrvaško, med drugim tudi zato, kot je zapisal, ker je dobro poznal jezik, ki se ga je naučil že v gimnaziji in ga izpopolnil v Gradcu. Vedel je tudi, da je tedaj na Hrvaškem še vedno primanjkovalo učiteljev in se ni bilo težko zaposliti. Deželna vlada v Zagrebu mu je prošnjo odobrila že v dveh tednih in ga razporedila na gimnazijo v Karlovcu. Kakor je zapisal, je s tem najbolj razveselil svojega očeta, »ker mu je bil Karlovac znan že iz mladih njegovih let, ko je hodil tjakaj kupovat žito za dedov mlin«. ⁸

Steklasa se je v Karlovcu dobro počutil, pa tudi tamkajšnjo gimnazijo je ohranil v lepem spominu; med drugim zato, ker je že prvo leto srečal slovenska kolega Valentina Mandelca, ⁹ ki pa je že naslednje leto, 1872, umrl, ter Ivana Žibrata, bivšega profesorja na novomeški gimnaziji. Steklasa je druženje z Madelcem orisal kot »jako koristno, kajti kot izkušen književnik mi je razjasnil marsikaj, kar je potrebno pisatelju ...«. ¹⁰

Poleg poučevanja se je Steklasa leta 1872 posvetil tudi raziskovalnemu delu na področju zgodovine, predvsem pisanju zgodovinskih razprav. Med njegovimi prvimi deli je bil že leta 1872 objavljen zapis v hrvaškem jeziku »Car Klavdij II. i njegova doba«, ¹¹ ki je sicer nastal že v času študija, toda v nemškem jeziku. Že tedaj se je tudi zavzel za skupen časopis za slovenske in hrvaške srednje šole. Ugotovil je, da imajo na Hrvaškem že štirinajst let svoje »narodne šole z ustavnim jezikom hrvatskim ... in od leta 1871 je mogoče tudi v granici predvati v srednjih šolah v hrvatskem jeziku ...«. In kljub temu, da imajo na Hrvaškem »veliko učencev, nimajo časopisa«, predvsem zato, ker niso dobili finančne podpore. Zato je priporočal Slovincem, naj začnejo skupaj s Hrvati izdajati tak časopis, saj bi se lahko članki »protezali na slovenske in hrvaške gimnazije ...«.

Glede jezika, v katerem bi bil tiskan skupni časopis, Steklasa ni bil v skrbeh. Menil je, da so Hrvati »v tem pogledu liberalni ...«, saj lahko »... v Radu čitamo razprave v hrvaškem, srbskem in slovenskem jeziku, v latinici in cirilici ...«. Hkrati se je zavzemal, da bi morali Slovenci, Hrvati in Srbi »eden knjižni jezik priznati, sprejeti in negovati ...«. Njegovi vzorniki so bili Stanko Vraz, dr. Lovro Toman in dr. Radoslav Razlag, ki so po Steklasovem mnenju »že pred 1848. letom pa tudi kasneje mnogo se trudili, da bode zvezana Ljubljana, Zagreb, Beograd.« ¹²

Med bivanjem v Karlovcu je Steklasa po nasvetu gimnazijskega sošolca Franja Marešiča začel dopisovati v slovenske časopise in časnike. Največ prispevkov je napisal za leta 1873 ustanovljeni list *Slovenec*, katerega sodelavec je ostal več kot trideset let. ¹³ V poročilih o hrvaških razmerah je poskušal biti kar najbolj objektivni. To mu je uspe-

⁸ Ibid.

⁹ Obsežna študija o Mandelcu: *France Koblar*, SBL, 5. Zv., Ljubljana 1933, str. 40–42.

¹⁰ *AIS*, str. 2.

¹¹ Ivan Steklasa, *Car Klavdij II. i njegova doba*, Program karlovške gimnazije l. 1872.

¹² Ivan Steklasa, *Časopis za srednje šole za Hrvate in Slovence*, SN, št. 142, 1874.

¹³ Kot sam pravi, je vse, kar je bilo napisanega o kulturnem in političnem življenju Hrvaške od 1874–1907 »prišlo izpod mojega peresa ...« (*AIS*, str. 2).

valo tudi potem, ko je režim Khuena-Hedervaryja, »zatiravca jugoslovanske ideje«, v obdobju tik pred svojim padcem začel preverjati oziroma pregledovati vsebino pisem, oddanih na zagrebški pošti. Takrat so morali Steklasa in drugi dopisniki iz Zagreba do štajerske meje kar sami prenašati poročila v torbah.

Od leta 1873 do Jurčičeve smrti je Steklasa dopisoval tudi v *Slovenski narod*. Prvi članek je bila ocena *Theodor Schachtov zemljopis in Slovenci*,¹⁴ ki je bil po njegovem mnenju »ena najbolj razširjenih knjig v nemški zemljepisni literaturi.« Učbeniku je očital predvsem »porogljivo« pisanje o Slovencih. Hkrati je opozoril učitelje zemljepisa, da Nemci, tudi Schacht, južno mejo vedno postavljajo na Jadransko morje; to je bil zanj dokaz, da Nemci »do Adrije hočejo priti, ali naša dolžnost je, temu se že zdaj s peresom krepko zoperstaviti ...«. ¹⁵ Do leta 1883 je Steklasa objavil vrsto ocen oziroma kritik piscev hrvaške zgodovine,¹⁶ še več pa je bilo prispevkov o ruski zgodovini; večinoma so bili to prevodi ali priredbe ruskih avtorjev. Pozneje je v *Slovenskem narodu* sodeloval samo še s podlistki, »ker je imel list svojega dopisnika v Zagrebu za politične dogodke ...«. ¹⁷

Po petih letih poučevanja v Karlovcu so Steklasa leta 1876 premestili v Slavonško Požego. Karlovac je nerad zapustil, a je bil kljub temu zadovoljen, da se je lahko seznanil tudi z življenjem v Slavoniji. Tam je spoznal dva slovenska kolega, ravnatelja gimnazije Antona Mazeka¹⁸ in profesorja Janka Komljanca,¹⁹ o katerem je zapisal, da »je bil takrat že pravi gazda v Požegi ...«. ²⁰

Znova se je poslovil še pred prihodom slovenskega pravника in plodovitega pisca Antona Kosa – Cestnikova,²¹ ki je v Požegi kot sodni svetnik služboval v letih

¹⁴ Slovenski narod, šte. 287, 14. 12. 1873.

¹⁵ Npr. o delu Weissa *Bysantinische Geschichten* Steklasa ugotavlja, da je avtor »pravičen in nepristranski povestičar, ki čita našo povest iz izvorov in po tem sodi ...«. SN, št. 21, 27. 1. 1874.

¹⁶ *O uzrokih propasti hrvaške države*, SN, šte. 62, 17. 3. 1874. V tem članku pa je bil Steklasa bolj kritičen do zgodovinarja Weissa, ki naj ne bi navedel pravih dejstev za propad hrvaške države: tj., da je »plemstvo rajše z duhovenstvom tujca volilo in to tem lažje, ker je ono imelo vso moč v državi. To je glavni uzrok tako brze propasti hrvatske države, katerega se ve da, prof. dr. Weiss ne navaja, kajti on je v tem pogledu vendar preveč klerikalen, da smatra postopanje papeževo proti slovanskemu bogoslužju za opravdano.« Obenem je poudaril, da »mi, kot Slovani tega na noben način ne moremo odobravati, kajti ravno s tem ravnanjem je našej narodnosti bil velik udarec zadan ...«.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Anton Mazeček, (1836–1920), klasični filolog. Na gimnazijo v Požego je leta 1864 prišel iz Brna, bil 1867 premeščen na Reko, 1873 pa je bil imenovan za ravnatelja gimnazije v Požegi, kjer je ostal do upokojitve leta 1905. Takrat se je preselil v Zagreb in tam 1920 umrl. Bil je častni član Matice Hrvatske.

¹⁹ Lilek je podatke o Komljanecu dobil od njegovega nečaka Ivana, ki je zapisal, da se je Ivan Komljanec rodil 4. novembra 1844 v zaselku Brinovec pri vasi Zloganje v krškem okraju in umrl 7. maja v Požegi. Študiral je v Gradcu in 1875 opravil izpit za gimnazijskega profesorja. Vseskozi je služboval na gimnaziji v Požegi, kjer se je leta 1906 tudi upokojil. Gl. Em. Lilek, *Slovenski v tujini službujoči šolniki*, samozaložba, Celje 1933, str. 63.

²⁰ AIS, str. 2.

²¹ Šlebinger, SBL, zv. 4, Ljubljana 1932, str. 523–524; Glaser, *Anton Kos*, Zgodovina slovenskega slovstva, IV. del, str. 368–369. Anton Kos – Cestnikov je imel pred letom 1868 zaradi svojega

1885–1899; že leta 1869 je napisal »opozorilni« članek *O razbojnikih v Slavoniji*, ki pa ga je *Slovenski narod* objavil šele leta 1873.²²

Čeprav se je v Slavoniji dobro počutil, je bil Steklasa najbolj vesel, ko se je lahko leta 1877 vrnil v Karlovac, kjer je z družino ostal do leta 1890. V tem času se je posvetil predvsem pisanju učbenikov²³ in spisov²⁴ za srednje šole. Leta 1883 so gimnazijo v Karlovcu združili z realko v Rakovcu v eno, kasneje ustanovljeno realno gimnazijo, katere ravnatelj je postal Slovenec Viktor Lipež. Poleg njega je na tej šoli poučeval še en Slovenec, Josip Podgoršek²⁵, in o obeh je imel Steklasa zelo dobro mnenje.²⁶

Leta 1889 so v Zagrebu ustanovili moško učiteljsišče in zato potrebovali več novih predavateljev. Že leta 1890 je bil med na novo zaposlenimi tudi Steklasa. Postal je glavni učitelj zgodovine in zemljepisa pa tudi član in podpredsednik izpitne komisije za višje ljudske šole. Po petih letih so ga premestili na zagrebško realko, kjer je vse do upokojitve leta 1907 poučeval zgodovino in zemljepis. Leta 1900 se je upokojil ravnatelj realke Ivan Markovič²⁷ in Steklasa so imenovali za njegovega naslednika. Kot je zapisal, nad tem ni bil prav nič navdušen, saj tolikšnega dela – ravnateljavanja, uprave in predavanja – ni zmožel. Kmalu je ravnateljstvo opustil in na njegovo mesto je spet prišel Slovenec, Josip Starè,²⁸ ki je delo opravljal do leta 1904.

Čas, ko je bil ravnatelj Josip Starè, je Steklasa opisal kot zelo lepo obdobje:

narodnozavednega dela in razmišljanja težave tudi na Hrvaškem; po 1868 je bil rehabilitiran in leta 1875 imenovan za stalnega tajnika banske uprave.

²² Slovenski narod, št. 93, 1875. Uredniški pripis: da so članek objavili predvsem »v preudarek tistim, ki mislijo se preseliti v Slavonijo ...«.

²³ *Zemljopis i statistika austrougarske monarhije za srednja učilišta*, 1899; *Rothaug školski atlas za više pučke i učiteljske škole u hrvatskom jeziku*, 1890; *Zemljovidi 8 županija Hrvatske i Slavonije za školsku porabu u pučkih školah*, 1888; *Veliki zemljovid kraljevine Hrvatske i Slavonije za porabu u svih školah i uredih*, 1892. Obe publikaciji sta bili predstavljeni na razstavi »hrvatskih učil« v Zagrebu leta 1892 in bili deležni mnogih pohval. Izdal je tudi *Globus. Opis i poraba*. Pedagogijska enciklopedija, VII. svezak, Zagreb 1902.

²⁴ *Obretno putovanje N. M. Przevalskega u središnjoj Aziji*. Program karlovske gimnazije l. 1879; *Kralj Dimitar Zvonimir prema Karantancem za investiturne borbe*. Program velike realne gimnazije u Rakovci l. 1884; *Severoistočna morska putovanja prema ledenomu moru s osobitim obzirom na Nordenskjoldovu*. Program velike realne gimnazije u Rakovcu 1885; to razpravo je v slovenskem jeziku kot *Severno-istočna morska potovanja skozi severno ledeno morje s posebnim ozirom na Nordenskjoldovo* najprej objavil v Slovincu, št.108, 109, 111–118, 122–124, 126–127, 129–131, 134–136, 1884.

²⁵ O Podgoršku je znano le to, da je bil rojen 1845 v Ponikvah in da je služboval v Celju, Ljubljani, Mitrovici, Karlovcu, Zagrebu in Zemunu. (Lilek, n. d., str. 33)

²⁶ AIS, str. 3.

²⁷ Ivan Markovič je bil ravnatelj reške gimnazije v času, ko je tam začel poučevati Janez Trdina, tj., 1855/56; Markovič je sodil med Trdinove najljubše kolege. Sicer pa Markoviča ne omenjata ne Lilek ne Cuvaj, in tudi ni uvrščen v SBL. Tudi Trdinovi podatki o Markoviču so zelo skopi: omenja, da je bil rojen v Novem mestu, da je na reški gimnaziji predaval hrvaški jezik in bil po letu 1869, ko je reška realka postala madžarska šola, lahko ostal le kot honorarni predavatelj hrvaščine. Pozneje so ga zaposlili na zagrebški gimnaziji.

²⁸ Dr. Janko Polec, *Josip Starè*, Stoti koledar Mohorjeve družbe, Založila Družba sv. Mohorja v Celju, 1953, str. 134–142.

»Službovalo pod upravo Staretovo (se je) vrlo ugodno, kajti Starè je bil v vsakem pogledu plemenit mož, a midva sva se kot Slovenca razumevala posebno dobro ...«.²⁹ Toda po Starètovem odhodu so se razmere precej poslabšale in tudi Steklasa se je po šestintridesetih letih dela odločil zaprositi za upokojitev. Po upokojitvi je do leta 1917 živel v Zagrebu, dokler se ni zaradi tedanjih »tegotnih življenjskih razmer v mestu«,³⁰ preselil v rodni Šentrupert, kjer je na svojem posestvu delal oziroma pisal vse do smrti leta 1921.

Steklasa je podobno kot mnogi tedanji slovenski izobraženci, ki so morali zaradi političnih razmer iskati zaposlitev zunaj Slovenije, večinoma na Hrvaškem, že kot gimnazijec sodil v krog narodno zavednega dijaštva. Sam se spominja, da so na gimnaziji, čeprav je bila v rokah frančiškanov, delovali dobri pedagogi in učitelji, »ki so nas tedanje dijake odgajali dobro in, kar je posebno važno, v narodnem duhu ...«. Bilo je povsem naravno, da so se mnogi dijaki navduševali nad slovansko idejo, se učili slovanske jezike, saj so v tem videli veliko priložnost zблиževanja Slovencev z drugimi (južno)slovanskimi narodi. Zlasti po letu 1860 so dijaki »iskali narodnega berila, prebrali vsako številko *Novic*, *Glasnika*, *Napreja* in celovškega *Slovenca*«. ³¹ Zanimale so jih tudi razmere na Hrvaškem, od koder so že 1863 prejeli list hrvaške mladine *Torbica jugoslavenske mladeži*, ki je izhajal v Zagrebu.

Zanimanje za Hrvaško je med dijaki spodbujal tudi bivši dijak reške gimnazije Andrej Benigar, navdušen Slovan. Seznanil jih je s hrvaškim narodnim gibanjem in z delom dveh slovenskih profesorjev, Janeza Trdine in Frana Kurelca.³² Prav tako so veliko izvedeli o hrvaški književnosti in vse to je bil povod, da so se mnogi začeli učiti hrvaški jezik, tudi Steklasa.³³ Brali so tudi hrvaške *Narodne novine*, češki *Hlas* in celo ruske *Moskovske Vjedomosti*, česar vodstvo šole ni odobravalo. Skupina najbolj aktivnih dijakov je začela izdajati list *Rojak*, ki pa je lahko izhajal le do leta 1866; zaradi vojne so ga raje prenehali izdajati sami, saj niso hoteli čakati na ukaz ravnateljstva.³⁴ Sicer pa so list dijaki zelo radi brali, med drugim tudi zato, ker je Benigar v njem objavil vsebino

²⁹ AIS, str. 3.

³⁰ Steklasa ni podrobno opisal »tegotnih življenjskih razmer v mestu«, zato ni jasno, ali je njegovo mnenje veljalo za težavno vsakdanje življenje posameznika ali za politične ukrepe hrvaškega bana, ki je npr. preklical veljavnost zakona o pravici združevanja in zborovanja. Prepovedani so bili javni sestanki, prepovedano je bilo ustanavljanje novih društev, prekinjeno delo obstoječih društev in delo raznih odborov. Preklicane so bile vse ustavne pravice. Vojaški kazenski zakonik je veljal tudi za civilne osebe. Železnica je delovala le za vojaške potrebe; prepovedano je bilo izhajanje mnogih časopisov, ki naj bi bili vojski nenaklonjeni.

³¹ AIS, str. 3.

³² Fran Kurelac (1811–1874), književnik. V letih 1849–1850 profesor hrvaškega jezika na gimnaziji na Reki, v času Bachovega absolutizma odpuščen, od 1861 do 1866 je predaval staroslovansčino na djakovškem liceju in na zagrebški realki. Leta 1866 spet odpuščen, tako da se je do smrti ukvarjal le z znanstvenoraziskovalnim delom. Pripadnik ti. reške jezikovne šole, ki se je zavzemala za sintezo ljudske govorice in govorice starih pisanih spomenikov. Član JAZU.

³³ V AIS je zapisal, da še vedno hrani izvod hrvaške slovnice Antuna Mažuranića, str. 3.

³⁴ Steklasa se spominja: »jaz sem bil takrat celo pesnik ...«, AIS, str. 4.

»Mažuraničevega epa 'Čengić aga'«. ³⁵ Tako so prav dijaška leta največ pripomogla, da je Steklasa postal velik privrženec (južno)slovanstva in zagovornik slovensko-hrvaškega sodelovanja. Hkrati se je v dijaških letih naučil tudi češko in rusko.

Odhodu v Rusijo se je Steklasa sicer odpovedal, vendar zato ni bil nič manjši ljubitelj ruske zgodovine in kulture. Posvetil se je predvsem ruski politični zgodovini, oziroma ruskim politikom, zgodovinarjem, arheologom. Velik vtis sta nanj s svojimi razpravami naredila ruska zgodovinarja Petruševski³⁶ in Kostomarov. Steklasa ju je zelo cenil, o čemer pričajo tudi prevodi ali priredbe njunih del, ki jih je objavljajal v *Besedniku*,³⁷ *Kresu*,³⁸ *Slovenskem Narodu*³⁹ in *Slovincu*⁴⁰. Neuspešno je iskal založnika za

³⁵ AIS, str. 3.

³⁶ Aleksandr Fomič Petruševski (1826–1904), ruski zgodovinar, generalpolkovnik?. Med drugim je bil dlje časa pomemben član petersburškega komiteja/odbora za opismenjevanje. Že 1866 je izdal delo *Pogledi/razprave o zgodovini Rusije, od nastanka ruske države do Petra Velikega*, ki je doživelo osem ponatisov, 1867 *Pripoved o Aleksandru Nevskem*, 1877 pa delo *Razprave o Petru Velikem in njegovem času*.

³⁷ *Besednik*, kratkočasen in podučen list za slovensko ljudstvo, urednik J. Gole; izhajal v Celovcu; Steklasa je objavil več prispevkov, mdr. *Tomaž Mor*, list 3, 1873, str. 21–22; *Nikolaj Kopernik*, list 5, 1873, str. 39; sestavek o Koperniku je končal z besedami: »Kopernikovo ime ima v zgodovini prosvete med prvaki na veke svetilo in Slovanom naj bode na slavo in ponos, da je bil on list njihove gore ...«. *Gvesklin* (priredba po Stacherju), list 9, 1875: *Gvesklin* je bil Bretonec, ki se je v vojnah proti Angležem v 14. stoletju zelo izkazal; str. 143–145; *Gustav Vaza, kralj švedski (1523–1560)*, List 12, 1875, str. 192–196; *Osvojenje Kavkazije po Rusih*, list 5/1877, str. 80–81; *Nasledniki Petra Velikega*, list 7, 1877, str. 113–116.

³⁸ *Kres*, leposloven in znanstveni list, ur. J. Sket, v Celovcu; Steklasa je tu objavil več člankov, mdr. tudi *Boj za investituro, letnik III*, 1883, str. 414–419, 462–468, 508–512; *Grof Uvarov*, let. V, 1885, str. 265–268.

³⁹ *Bolgarski car Simeon* (po A. Hilferdingu priredil Steklasa), št. 3, št. 5 in 6, 1874; *Bogdan Hmelnicki*, po Petruševskem spisal I. Steklasa, št. 263, 18. 11., 264, 19. 11., 165, 20. 11., 266, 21. 11., 267, 23. 11. 1875; *Iz ruske zgodovine. Vasilij I. Dimitrijevič*, št. 220, 22. 9. 1875; *Veliki moskovski požar*, št. 103, 5. 5. 1876; št. 104, 6. 5. 1876; *Grozna doba*, št. 112, 16. 5., 113, 17. 5., 114, 18. 5. 1876; *Mamajevo pobojišče*, št. 148, 1. 7., 149, 2. 7., 150, 4. 7., 152, 6. 7., 153, 7. 7. *Kmetska sužnost v starej Rusiji*, št. 217, 22. 9. 1876; *Knez Skopin Šujskij* (po Petruševskem in drugih), št. 184, 14. 8. 1877, št. 185, 15. 8. 1877, št. 186, 17. 8. 1877; *Pregled geodetskih in topografskih del izišlih l. 1875 v azijski Rusiji*, št. 189, 21. 8. 1877, št. 190, 22. 8. 1877 in št. 191, 23. 8. 1877; *Bitva na reki Kalki*, št. 134, 13. 6. 1878, št. 135, 14. 6. 1878; *Litovska unija* (po Petruševskem in drugih), št. 21–22, 1878; *Ivan Krilov, ruski basnar*, št. 220, št. 222–228, 1880; *Teodor Nikolajevič Glinka (1787–1880)*, št. 211, 1880; *Centralno-azijska železnica*, št. 201 in 202, 1880.

⁴⁰ *Jaroslav Vladimirovič (1019–1054)*, št. 131, 133, 134, 16. 6., 135, 1875; *Marko Bočar, bolgarski junak*, priredil po hrvaškem, št. 99–102, 1876; *Petar Berislavič, ban hrvaški*, (po Mesiću zapisal, št. 7–8, 1876; *Kralj Dimitar Zvonimir in njegova doba* (po hrvaškem spisu), I. *Banovanje Dimitra Zvonimira*, št. 5, 1877; II. *Dimitar Zvonimir postane kralj*, št. 6, 1877; III. *Dimitra Zvonimirja kronajo za kralja hrvaškega – 8. oktobra 1076*, št. 12, 1877; *Krimski vojska (1853–1856)*, št. 25, 26, in 29, 1877; *Nikolaj Aleksander Nekrasov*, št. 15, 1878. Istega leta je A. Kb. v Slovenskem narodu objavil zapis o Nekrasovu (št. 71, in št. 72, 1878). *Skadar na Bojani*, št. 39, 1878; *Vladari iz rodovine Romanovih. Mihajlo Feodorovič (1613–1643)*, št. 75 in 76, 1878; *Patriarh Nikon* (po Petruševskem), št. 124, 125, 126 in 129, 1878; *Feodorij Pečerski, črtica iz ruske cerkvene povesti* (po Kostomarovu priredil I. S.), od št. 51–54, 1878; *Prepodobni Sergij, slika iz samostanskega življenja v Rusiji* (po Kostomarovu), št. 92–94, 1879; *Slavjansko grško-latinska akademija*, št. 101,

zbrano delo Petruševskega in šele leta 1904 so v Gorici v Slovanski knjižnici natisnili Steklasov prevod Pripovesti o Petru Velikem.⁴¹

Steklasa je rad prebiral tudi dela zgodovinarja Nikolaja Ivanoviča Kostomarova⁴² in zgodovinarja Solovjeva. V reviji *Kres* je ob smrti Kostomarova napisal zelo informativen in »Malorusom« zelo naklonjen članek. Zgodovinar Kostomarov je bil ukrajinsko-ruskega porekla, ki se je pod vplivom francoske revolucije zavzemal za priznanje maloruske oziroma ukrajinske narodnosti. Trdil je, da sta to dva ruska naroda, severni ali velikoruski narod in južni, ti. maloruski narod. Zavzemal se je za bolj demokratičen in manj centraliziran politični sistem. Vsem tem idejam je bil Steklasa zelo naklonjen in je ideje Kostomarova primerjal ne le »s hrvatskim in slovenskim ilirizmom«, marveč tudi z narodnim probujenjem med Čehi in Slovaki;⁴³ idejo maloruskega naroda in idejo slovanske konfederacije pa je primerjal s Severno Ameriko in »s francoskimi svoboštinami«.⁴⁴ Narodno prebujanje naj bi spremljale tudi politične spremembe, saj je »s knjigo kaj rada zjedinjena i politika ...«, tako tudi pri »ukrajnofilih«. Njihov ideal, je povzel Steklasa, naj bila »velika slovanska konfederacija, v kateri bi imela Ukrajina posebno avtonomijo na čelu z atamanom ali hetmanom ...«. Malorusi oziroma Ukrajinci bi si na ta način lahko pridobili posebno avtonomijo. Tako kot Kostomarov je tudi Steklasa poudarjal temeljno razliko med težnjami Rusov in težnjami Ukrajincev: medtem, ko naj bi se Rusi nagibali k avtokraciji in kolektivizmu, naj bi bile ukrajinske težnje predvsem svobodomiselnost, poezija in individualizem.

Steklasa je videl glavno oviro v carju Nikolaju, ki je »kot absolutist z vso strogostjo preganjal ukrajnofile, kakor tudi vsako drugo svobodno gibanje ...«,⁴⁵ kar je do leta 1856, ko je zavlada »blagi« car Aleksander II., občutil tudi Kostomarov, saj mu je bilo delovanje bolj ali manj onemogočeno. Kljub temu je, verjetno pod vplivom Ševčenka, ki se je zavzemal za panslavizem, leta 1840 ustanovil tajno politično organizacijo (društvo?) Bratovščina (Bratstvo svetega Cirila in Metoda v Kijevu) kot demokratično gibanje ruske oz. ukrajinske inteligence. Kostomarova je oblast zato leta 1847 zaprla in izgnala. Kljub težavam je Kostomarov z dejavnostjo nadaljeval, zlasti s propagiranjem ideje federalizma in populizma. Steklasa je v sklepu zapisal: »Kostomarova historična dela se v Rusiji prav rada čitajo ter so mnoga že po več izdanj doživela ... Tudi med belletristi je močno priljubljen ter ga občinstvo rado čita ... Skoro neverjetno je, da je mogel toliko napisati pri tako raznih in tolikih zaprekah in neugodnostih. Bil je mož

1880; *Izmail Ivanovič Sreznevski*, št. 102, 1880; *Aleksej Mihajlovič (1645–1686)*, št.100, 1880; *Rostovski metropolit Dimitrij Tuptalo. Obraz iz ruske cerkvene povesti – po Kostomarovu*, št. 103–106, 1880; *Knez Andrej Bogoljubski*, (spisal po Kostomarovu), št. 52, 4. 3. 1876, 53/5. 3., 54/7. 3., 55/8. 3., 56/9. 3., 57/10. 3., 58/11. 3., 60/13. 3., 61/15. 3. 1876; *El Eskurial*, št. 27, 1886; *Carstvovanje Petra II. Aleksejeviča (1727–1730)*, št. 50.

⁴¹ *Pripovesti o Petru Velikem*, Slovanska knjižnica, Gorica 1904.

⁴² I. Steklasa, *Nikolaj Ivanovič Kostomarov*, *Kres*, 1885, str. 322–326.

⁴³ Nav. d., str. 323.

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ *Ibid.*

blagega značaja in posebno dobrega srca ter so ga spoštovali celo ukrajinski kmetje, ki sicer panu (gospodu) ne verujejo radi ...».⁴⁶

Veliko spoštovanje je Steklasa izkazal tudi ruskemu arheologu grofu Alekseju Sergejeviču Uvarovu.⁴⁷ Navduševalo ga je dejstvo, da je Uvarov leta 1834, ko je postal minister za šolstvo, takoj začel ustanavljati šole – skoraj 700 jih je bilo – tudi za prebivalstvo neplemiškega porekla. Ustanovil je univerzo v Kijevu ter vrsto muzejev, botaničnih vrtov, knjižnic, znanstvenih društev in observatorijev. Uvedel je tudi pouk klasičnih jezikov v gimnazijah, čeprav ni bilo ustreznega kadra.

Na poziv/razpis ruske oblasti so se v 60-ih letih kot profesorji klasičnih jezikov v Rusiji zaposlili tudi nekateri slovenski izobraženci slavofili oz. rusofili.⁴⁸ Steklasa je bil posebej navdušen nad ministrovim ustanavljanjem posebnih stolic za slovanske jezike na vseh ruskih univerzah, za kar je dal pobudo zgodovinar Mihail P. Pogodin.⁴⁹ V tem je videl velike koristi za Rusijo in za slovanstvo nasploh.⁵⁰ Svoje občudovanje in spoštovanje Uvarova je Steklasa strnil v besedah: »To je bil pravi učenjak, pa tudi velik domoljub, ki je žrtvoval vse za raziskovanje drevnostij v svoji preobširnej domovini ...».⁵¹ Rad je prebiral tudi razprave ruskega zgodovinarja Solovjeva.⁵²

Steklasa pa se ni omejil le na življenjepise ruskih znanstvenikov; kot občudovalec ruskih vladarjev oz. politike se je rad posvečal tudi raziskovanju njihovega življenja in dela. Poleg Petra Velikega je močan vtis nanj napravil tudi minister carice Katerine II. Gregor Aleksandrovič Potemkin. V podlistku v *Ljubljanskem Zvonu*⁵³ je najzanimivejši tisti del, v katerem je poskušal ovreči napačne podatke in trditve nemškega zgodovinarja, ki je v leta 1794 objavljenem pamfletu pisal o t. i. Potemkinovih vaseh. Steklasa v prevaro ni verjel, saj naj bi bilo »dobro znano, da je Potemkin ravno v Krimu dal postaviti mnogo vasi in vanje nastaniti doseljence, posebno ko so se Tatari izseljevali na Turško ... A radi splošne varnosti so bile te vasi razmeščene ob glavni cesti kakor je navada v Slavoniji posle turškega gospodstva ...».⁵⁴ Steklasa je bil prepričan, da »'Potemkinovih vasi', kakršne si predstavljajo mnogi še dandanes, v resnici nikdar ni bilo ...».⁵⁵ Zanimal je tudi trditve »o čredah živine (ki so jih) gonili po noči iz enega kraja na drugi, kakor tudi v vojaških skladiščih, po katerih se je mesto moke nahajal pesek ...». Nemškega zgodovinarja Holbiga je Steklasa označil kot »zavidnega Nem-

⁴⁶ Nav. d., str. 326

⁴⁷ I. Steklasa, *Grof A. S. Uvarov, ruski arheolog*, Kres 1885, str. 265–268; Uvarov (1786–1855) je skušal uveljaviti geslo »avtokracija, ortodoksija, narodni značaj«.

⁴⁸ Gl. Iskra Čurkina, *Rusko-slovenski kulturni stiki*, Slovenska Matica, Ljubljana 1992.

⁴⁹ Gl. I. Steklasa, *Rus Mihael Petrovič Pogodin*, Slovenski narod, št. 128 in 129, 1871.

⁵⁰ I. Steklasa, *Grof A. S. Uvarov, ruski arheolog*, Kres 1885, str. 266.

⁵¹ Nav. d., str. 268.

⁵² Sergej Mihajlo Solovjev (1820–1879), ruski zgodovinar. Podlistek *Dvoja vlada. Črtnice iz ruske zgodovine*, Slovenec, št. 8 in 18, 1883, je Steklasa povzel Solovjeve zgodovinske razprave; prav tako nadaljevanje *Dvoja vlada. Carovanje Petra Velikega (1689–1725)*, Slovenec, št. 19, 68–76, 1883.

⁵³ I. S. Gregor Aleksandrovič Potemkin, *Ljubljanski Zvon*, 1898.

⁵⁴ Nav. d., str. 596.

⁵⁵ Ibid.

ca, ki se je hotel s tem poročilom le osvetiti vsemogočnemu knezu ...«. Steklasa je deloma verjel le tistemu delu poročila, ki je govoril o »zgonu naroda« h glavni cesti; ta del se mu je zdel »deloma verjeten ...«, in dodal, da se »to godi še dandanes celo v najnaprednejših državah, kadar potuje vladar po svoji državi.«⁵⁶

Morda je prav Steklasovo veliko občudovanje Potemkina in nenazadnje tudi carice Katerine II.⁵⁷ spodbudilo ruske zgodovinarje, da so ga leta 1904 povabili na zborovanje ruskih zgodovinarjev v Petrogradu. Toda izbruh rusko-japonske vojne mu je preprečil obisk ruske države, tako da »nisem videl niti Petrograda niti Moskve ...«. Vsekakor ni bil preveč razočaran, kaže, da si je celo oddahnil, saj je bil prepričan, da »kakor uči izkušnja iz nedavne preteklosti, ni verjetno, da bi se bili klevetniški jeziki ognili moje osebe, ko bi bil kdaj prestopil rusko državno mejo ...«.⁵⁸

Čeprav mu je Slovenska Matica zavrnila rokopis razprave *Ruska zgodovina*, za katero je menil, da je za Slovence nujno potrebna, saj naj bi se morali seznanjati z zgodovino bratskega naroda, Steklasa ni obupal. Nadaljeval je s prevajanjem življenjepisov predvsem ruskih politikov, znanstvenikov in umetnikov. Iskra Čurkina je Steklasove prispevke označila za »čiste kompilacije ... brez vsakršnih sledov lastnega raziskovalnega dela ...«,⁵⁹ čemur pa je mogoče pritrčiti le deloma. Steklasovi zapisi o življenju in delu ruskih državnikov in (hkrati) znanstvenikov so v resnici bolj ali manj povzemanja uradnih biografij in avtobiografij; med slovenskimi rusofili ni bilo veliko piscev, ki bi se tako nekritično postavili na stran tedanje uradne ruske zgodovine in politike. Toda kritična obravnava ruskih razmer in politike verjetno niti ni bil njegov namen. Steklasa si je predvsem prizadeval, da kot zgodovinar, slovanofil in rusofil seznanja Slovence z rusko zgodovino, s prelomnimi dogodki v ruski zgodovini ter z njenimi vidnejšimi in vplivnejšimi oziroma ključnimi osebnostmi. Tako je iz vseh njegovih prispevkov mogoče razbrati veliko občudovanje »bratskega naroda«, ne glede na trenutne politične razmere. Navsezadnje je v prispevku o Kostomarovu in Bogdanu Hmelnickemu, vodji upornikov proti polonizaciji rusinskega prebivalstva,⁶⁰ dodal tudi svoje mnenje oz. videnje maloruskega oz. rusinskega vprašanja; o tem je leta 1871 pisal tudi *Slovenski narod*,⁶¹ še več informacij pa so Slovenci dobili v začetku 20. stoletja, ko so se z rusinskim vprašanjem začeli ukvarjati tudi drugi Slovenci, npr. Fran Podgornik v *Slovanskem svetu* in Josip Abram, ki je o rusinskem vprašanju razpravljal v reviji *Dom in Svet*.⁶²

Steklasa je prevedel tudi nekaj ruskih zgodb, npr., Ljubite svoje sovražnike,⁶³

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ I. Steklasa, po Solovljevu in drugih, *Carstvovanje Katerine II. (1762–1796)*, Slovenec, št. 261–263 in št. 276–289.

⁵⁸ AIS, str. 5.

⁵⁹ Iskra Čurkina, *Rusko-slovenski kulturni stiki*, SM, Ljubljana 1992, str. 207.

⁶⁰ I. Steklasa, *Bogdan Hmelnicki*, po Petruševskem zapisal I. S., Slovenski narod, št. 263–265, 1875.

⁶¹ *Ustavoverneži in Rusini*, Slovenski narod, št. 93, 1871.

⁶² Abram je pod psevdonimom Bajda Kozak v nadaljevanjih objavil *Ukrajinsko vprašanje*, Dom in Svet, 1905, str. 414–423, 472–480 in 531–535.

⁶³ Besednik, list 12, str. 101.

Čeprav je bil velik slovanofil, je drugim slovanskim narodom in njihovim osebnostim posvetil precej manj pozornosti. S Poljaki je, na primer, seznanil bralce le z zapisoma o poljskem kralju Kazimirju Velikem⁶⁴ in vojskovodji in revolucionarju Tadeju Kosciuszku⁶⁵ ter z zgodbo Lovski prizori iz Poljske,⁶⁶ medtem ko o Čehih, ne znanstvenikih ne politikih ali umetnikih, skorajda ni poročal. Izjemi sta bila slikar Jaroslav Čermak⁶⁷ in Josef Jungman,⁶⁸ ki jima je napisal nekrologa. Čermaku najbrž predvsem zato, ker je bil velik privrženec južnoslovanske ideje. V letih 1858–1865 je s prekinitvami živel v Črni Gori, Dalmaciji in Hercegovini, kjer je aktivno spremljal boj južnih Slovanov proti turški oblasti, kar je vplivalo tudi na njegovo motiviko oziroma likovni izraz.

Za Steklaso kot zgodovinarja je bila, kljub veliki ljubezni do ruske zgodovine in ruskih osebnosti, prelomna selitev v Zagreb, kjer se je njegovo zanimanje za preučevanje zgodovine povsem preusmerilo in predvsem poglobilo. Seznanitev s hrvaškim zgodovinarjem Lopašićem,⁶⁹ ki ga je opozoril na mnoge dokumente od nastanka Vojne krajine do njene ukinitve, je za Steklaso pomenila velik napredek. Pod Lopašićevim vplivom je začel preučevati tudi arhivsko gradivo. Osredotočil se je predvsem na listine, ki so omenjale slovenske in hrvaške kraje, vključene v Vojno krajino. Toda Steklasa je tudi pri tem raziskovalnem delu ostal zvest sebi oziroma svoji naklonjenosti do preučevanja življenja in dela vplivnih osebnosti. Nadaljeval je s pisanjem življenjepisov, zlasti krajiških poveljnikov in generalov, ki so se bojevali s Turki. Začel je leta 1886, ko je v *Slovincu* objavil življenjepis Nikole Jurišiča.⁷⁰ Najbolj so ga navduševali poveljniki iz slovenskih krajev, na primer Ivan Turjaški,⁷¹ Herbard X. Turjaški,⁷² Franc Karol Turjaški,⁷³ Ivan Vajkard Turjaški,⁷⁴ in Jurij Lenkovič, ki se

⁶⁴ I. Steklasa, *Kazimir Veliki, kralj poljski*, Besednik 1876.

⁶⁵ I. Steklasa, *Tadej Kosciuszko*, Ljubljanski Zvon 1896.

⁶⁶ Besednik, list 8, str. 59–60.

⁶⁷ I. Steklasa, *Jaroslav Čermak*, Slovenec, št. 4 in 5, 1878.

⁶⁸ I. Steklasa, *Josip Jungman*, Besednik, list 14, str. 124–125, 1873.

⁶⁹ Radoslav Lopašić (1835–1891), hrvaški zgodovinar. Rojen v Karlovcu; zgodaj se je navdušil za ilirizem oz. za »hrvaško« idejo. Za zgodovino sta ga navdušili Valvazorjeva *Die Ehre des Herzogthums Crain* ter Kukuljevičev *Arhiv za jugoslovensku poviesnicu*. Leta 1861 je iz političnih razlogov ostal brez službe, bil je občinski načelnik na posestvo Hrčić na Kolpi, zato je moral sprejeti mesto pristava severinskega kotarja. Dopisoval je v številne hrvaške časopise, delal v arhivih in izdal več knjig, med drugimi zbirko listin/dokumentov *Spomenici hrvatske Krajine* v treh zvezkih.

⁷⁰ I. Steklasa, *Nikola Jurišić, kranjski deželni glavar in glasovit junak (1538–1544)*, Slovenec, št. 28–32, 1886.

⁷¹ I. Steklasa, *Ivan Turjaški, krajiški zapovednik (?–1580)*, Letopis Slovenske Matice, Ljubljana 1898, str. 130–158.

⁷² Ivan Steklasa, *Herbard X. Turjaški, karlovški general*, Zbornik znanstvenih in poučnih spisov, Slovenska Matica, Ljubljana 1901, str. 90–119. Podlistek *Herbard Turjaški (1528–1575)* je objavil že leta 1886 v *Slovincu* (št. 193–201).

⁷³ Ivan Steklasa, *Franc Karol Turjaški, karlovški general (1660–1713)*, Zbornik znanstvenih in poučnih spisov, Slovenska Matica, Ljubljana 1902, str. 86–111.

⁷⁴ Ivan Steklasa, *Ivan Vajkard Turjaški (1615–1677)*, Letopis Slovenske Matice, Ljubljana 1897, 39–112.

ni le uspešno bojeval s Turki, marveč je tudi odločno sodeloval s Tomažem Hrenom pri preganjanju protestantov in rekatolizaciji Slovencev. V Letopisu Slovenske Matice je objavil tudi življenjepisa Žige Višnjegorskega⁷⁵ in Jožefa Lamberga,⁷⁶ avstrijskih poslancev na turškem dvoru. Steklasa je za svoje razprave uporabljal predvsem vire, ki jih je večinoma objavil že Lopašič.⁷⁷ Največ teh razprav je objavil v Letopisih Slovenske Matice.

Kot tedaj mnogi slovenski izobraženci, ki so službovali na Hrvaškem, tudi Steklasa ni javno politično deloval in se tudi ni politično opredeljeval. Menil je, da že z delom na gimnaziji veliko prispeva k nacionalnemu ozaveščanju dijakov. Izjema so bile ocene oziroma poročila o zgodovinskih delih Klaića in drugih hrvaških zgodovinarjev. Tako je npr. v polemiki s Klaićevo⁷⁸ tezo, da je »Samo vladal plemenu Hrvatov«, zapisal: »Nočemo oporekati učenemu zgodovinarju, vendar pa ni prav verjetno, da je bilo pleme hrvaško takrat tako jako, da bi bilo naseljeno po vseh krajih Samove države, katera se je po njegovi trditvi širila po celem današnjem Češkem, Moravskem, Gališkem ... in Kranjskem ...«. ⁷⁹

Prav tako blago je kritiziral delo hrvaškega zgodovinarja Tomislava Maretića⁸⁰ *Slaveni u davnini*, ki ga je leta 1889 izdala Matica Hrvatska v Zagrebu. Steklasa je kritiziral predvsem Maretićevo navajanje citatov »vseh onih starih pisateljev, ki so navêli o starih Slavenih marsikaj grdih črtc, češ, da so vse resnične ... Zakaj je pa pisatelj tako škrt s pohvalnimi dokazi o starih Slavenih? Če so bolgarski in grški Slaveni bili okrutni v borbi z Grki, je li to kaj čudnega? ... Objektivnost ima tedaj tudi svoje meje, in nam niti najmenj ne ugaja, da se piše na takšen način zgodovina za čitatelje srednjega stališča.«⁸¹ Steklasa je sicer poudaril, da »ni naš namen, napisati natančne kritike o tem delu«, ⁸² pa vendar je našel še nekaj spornih Maretićevih trditev, npr. o Venetih, »katerih Slavenstvo je a priori zavrgel.«⁸³ Steklasa se je zavzel za treznejšo presojo tega vprašanja in navedel Davorina Trstenjaka, katerega razprav Maretić sploh ni upošteval, čeprav so njegove trditve upoštevali mnogi znanstveniki. Uprl se je tudi Maretićevi »keltomanski teoriji« o prebivalcih v slovanskih deželah in navedel vrsto

⁷⁵ Članek o Višnjegorskem je najprej objavil v Slovincu 1886, št. 134–138, z naslovom *Žiga Višnjegorski, prvi avstrijski poslanec na turškem dvoru l. 1528*, naslednje leto pa je prispevek objavila Slovenska Matica: *Žiga Višnjegorski*, LMS, Ljubljana 1887, str. 168–184.

⁷⁶ Ivan Steklasa, *Jožef Lamberg, drugi avstrijski poslanec na avstrijskem dvoru 1489–1554*, LMS, Ljubljana 1888, str. 190–204.

⁷⁷ R. Lopašič, *Povijesni spomenici hrvatske krajine v treh zvezkih*, od leta 1889–1890, JAZU, Zagreb 1890.

⁷⁸ Komentar Klaićevega dela *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX. stoletja*. ..., Dom in Svet, 1899, str. 253–255.

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ Tomislav Maretić (1854–1938), hrvaški filolog, od 1889 redni profesor na zagrebški univerzi.

⁸¹ I. Steklasa, *Slaveni u davnini. Napisao dr. T. Maretić, Zagreb 1889. Naklada »Matica Hrvatske«*, Ljubljanski zvon, 1891, str. 303.

⁸² Ibid.

⁸³ Ibid.

znanstvenikov,⁸⁴ ki so »točno razjasnili odnošaje v alpskih in kraških zemljah.«⁸⁵

Kot ljubitelj in dober poznavalec ruske zgodovine se je Steklasu zdelo Mareticevo »tako obširno razlaganje o Nestorjevi kroniki ...« nepotrebno. Več prostora naj bi avtor namenil razjasnitvi stališč dveh struj ruskih zgodovinarjev, struje normanistov in struje antinormanistov. Steklasa se je postavil na stran antinormanistov in Maretiču očital, da je navedel le enega avtorja te struje, zgodovinarja S. Gedeonova,⁸⁶ mnenja drugače mislečih pa je zamolčal⁸⁷ in tako bralcem prepustil sodbo.

V svojem avtobiografskem zapisu⁸⁸ je bil Steklasa zelo kritičen predvsem do hrvaškega nacionalizma, ki ga je doživljal na Hrvaškem v času banovanja Paula Raucha. S tem, da so nekateri hrvaški »narodnjaki«, skupaj z baronom Paulom Rauchom⁸⁹ preganjali cirilico in je niso dovolili uporabljati v šolah in uradih, je menil Steklasa, se niso zavedali »koliko barbarstvo so storili Hrvati sami svoji nekdanji⁹⁰ tako važni kulturni uredbi ...«, ki so jo ukinili le zato, ker je bila »slovanska odnosno srbska ...«.⁹¹

Po odhodu iz Zagreba v Šentrupert se je Steklasa posvetil predvsem svojemu rojstnemu kraju. K pisanju zgodovine župnijske cerkve in celotne župnije Šentrupert ga je nagovoril nekdanji gimnazijski sošolec, župnik Ivan Mervec. Gradivo je začel zbirati že leta 1908, takoj po upokojitvi, in sčasoma se ga je nabralo toliko, da ga je leta 1913 lahko izdal – sicer v samozaložbi – v knjižni obliki.⁹² Že leto prej so v Novem mestu izdali tudi njegov prevod Petruševskega *Napoleon I.*⁹³

⁸⁴ Poleg Trstenjaka navaja mdr. nemškega geografa Heinricha Kieperta (1818–1899), hrvaškega zgodovinarja Šimeta Ljubića (1822–1896), nemškega keltologa Kuna Meyerja (1858–1919), nemškega zgodovinarja C. M. Theodora Mommsena (1817–1903) ter slovenska zgodovinarja F. Kosa in S. Rutarja.

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Stepan Aleksander Gedeonov (1816–1878), ruski zgodovinar in književnik.

⁸⁷ Nav. d., str. 304. Steklasa je zapisal, da bi moral upoštevati tudi razprave A. B. Budilovića (1846–1908), D. F. Samokvasova (ruski arheolog in arhivist, 1843–1911) in drugih ruskih zgodovinarjev.

⁸⁸ AIS, str. 5.

⁸⁹ Paul Rauch (1865–1933), sin bivšega bana Levina Raucha. Po razpustitvi sabora 12. decembra 1907 je bil za bana imenovan Paul (Pavao) Rauch (do 1910), ki je simpatiziral s politiko čiste stranke prava, velike nasprotnice hrvaškosrbske koalicije, ki naj bi bila povsem srbofilska. Na saborskih volitvah februarja 1908 je Rauch kandidiral s svojo novoustanovljeno Ustavno stranko, ki pa ni dobila niti enega mandata; večino je dobila koalicija in Starčevićeva hrvaška stranka prava, Radić pa tri glasove; Rauch, ki je bil kljub temu imenovan za bana, je leta 1908 po nalogu dunajske politike spodbudil ti. veleizdajniški proces proti 53 Srbom. Po neuspešnem Friedjungovem procesu – tudi v Zagrebu – je Rauch februarja 1910 odstopil. Izdajal je glasilo *Ustavnost*, v katerem je med drugim kritiziral hrvaške študente, ki so odhajali študirat v Prago (gl. Damir Agičić, *Hrvatsko-češki odnosi na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće*, IBIS Grafika, Zagreb 2000).

⁹⁰ Ustanovitelja JAZU, voditelja Strossmayer in Rački, sta se v 60-ih in 70-ih letih 19. stol. zavzemala za primerjalno preučevanje srbskega in hrvaškega jezika. Predlagala sta, naj se Hrvati učijo tudi cirilico in Srbi tudi latinico, kar bi pripomoglo k zedinjenju obeh narodov v okviru Habsburške monarhije.

⁹¹ AIS, str. 5.

⁹² Ivan Steklasa, *Zgodovina župnije Šent Rupert na Dolenjskem*, Ljubljana 1913.

⁹³ Petruševski, *Napoleon I.*, prev. I. Steklasa, Biblioteka pisateljev sedanje dobe, Novo Mesto 1912.

Steklasa je bil prepričan, da bo lahko potem, ko bo dokončal »raziskovanje zgodovine domačega kraja«, nadaljeval raziskovanje kulturne zgodovine »vseh onih slovenskih in hrvaških krajev, kolikor jih je bilo uvrščenih v Vojaško krajino ..., ker še ni docela preiskano in obdelano v dosedanjih mojih spisih ...«. ⁹⁴

Ivan Steklasa je bil še eden v vrsti mnogih slovenskih izobražencev, ki so se s svojim predanim delom uveljavili in bili cenjeni v hrvaški družbi. S pisanjem učbenikov v hrvaškem jeziku se je uprl ponemčevanju hrvaške mladine in je pripomogel h krepitvi njihove nacionalne zavesti, Slovencev pa je zapustil svojo bogato bibliografijo. Njegovi prispevki so pravi mali biografski leksikon ruskih, hrvaških in slovenskih političnih, znanstvenih in kulturnih osebnosti in so zato zelo uporabno gradivo. Nekateri njegovi prispevki so kljub nekritičnosti in podarjeni subjektivnosti zelo informativni. Predvsem je mogoče iz njih razbrati Steklasovo razumevanje slovanstva, njegovo globoko prepričanje v uspeh južnoslovenske ideje oziroma povezovanja Slovencev s Hrvati in Srbi, njegovo romantično zaupanje v Rusijo in ruski narod, ⁹⁵ ter predvsem njegovo trajno pripadnost slovenstvu.

SUMMARY

SLOVENE INTELLECTUALS IN CROATIA AFTER 1868: IVAN STEKLASA (1846–1921)

Irena Gantar Godina

Ivan Steklasa, a historian, geographer and Slavacist was yet another Slovene intellectual whom for the sake of his political convictions the authorities refused to employ in Slovene schools. Thus he had to seek for a job elsewhere. As an ardent Slavophile and Rusophile he decided to move to the then only possible destination, to Croatia, where they still faced a serious insufficiency of teaching stuff. First he was sent to Karlovac where he began to teach. After few years the authorities moved him to Slavonska Požega, then again back to Karlovac. Finally he was given a post at the gymnasium in Zagreb. Although fully occupied with his pedagogical work he successfully wrote several school books. He was also productive in publishing historical essays, and succeeded to keep his bonds with homeland by sending various articles to Slovene newspapers and journals. His favourite topics was Russia with its historians, scientists and politicians. He stayed in Croatia all up to 1917 when he returned home, to Šentrupert where he continued with his historical researches.

⁹⁴ AIS, str. 5.

⁹⁵ O tem govori Steklasova sklepna misel v prispevku *Rusija pod tatarsko nadvlado* (SN, 1876, št. 15–18): »In še do današnjega dne je ostalo v životu ruskega naroda nekoliko zla iz tatarskih časov. Bilo bi pa še mnogo gorja, da nij dobra ruska narav nadvladala to zlo s pomočjo krščanske vere ...«. (SN, 1876, št. 18).